

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

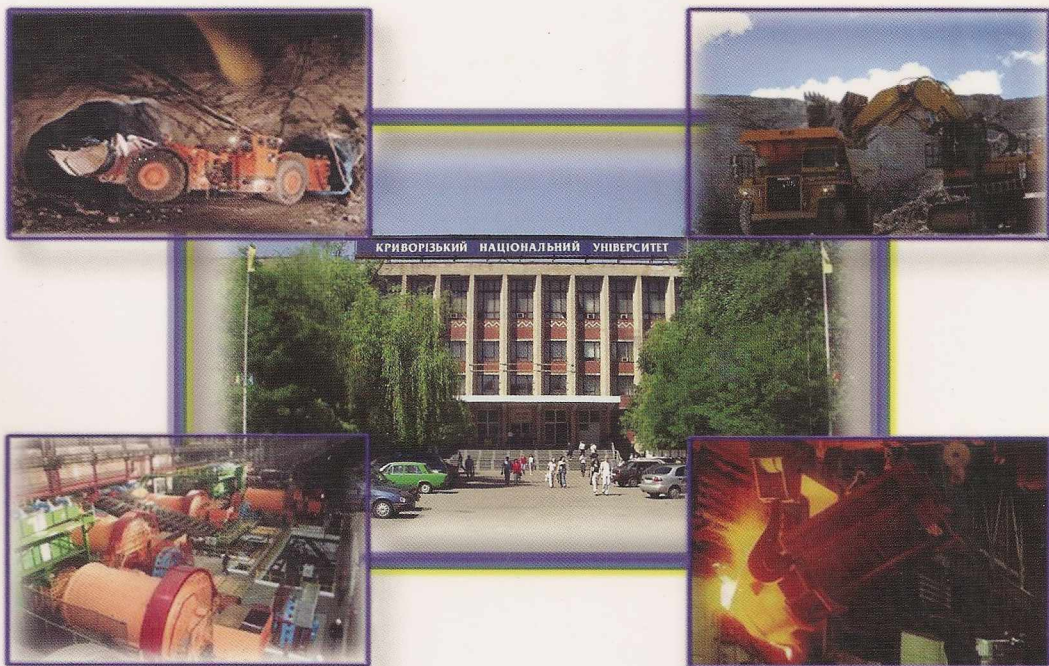
**ДВНЗ «КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

*Міжнародна науково-технічна конференція*

Матеріали конференції

**СТАЛИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ  
ТА СУСПІЛЬСТВА**

**Том 2**



22-25 травня 2013 року

Кривий Ріг

УДК [ 37.013.4:7] +7.012

В. Г. Щербина

завідувач кафедри к. пед. наук, доцент кафедри декоративно-прикладного мистецтва та дизайну

Криворізький педагогічний інститут

ДВНЗ «Криворізький національний університет»

Д. В. Щербина

доцент кафедри педагогічної творчості

Національний педагогічний університет ім. П. М. Драгоманова

## ПРОБЛЕМА КОМПОЗИЦІЇ У ХУДОЖНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ

*В статті розглядається проблема композиції як дисципліни та її зв'язок з педагогічними художніми школами. Головний акцент публікації поставлено на становленні і розвитку вітчизняних художніх шкіл та впливу на цей процес провідних художників того чи іншого часу.*

Розвиток мистецтва завжди пов'язаний з розвитком шкіл, в яких формуються представники того чи іншого напрямку. Ясність і чіткість такого напрямку в багатьох випадках залежить від притаманної школі почуття сучасності. Якщо проаналізувати мистецтво як метод відбиття дійсності, то по своїй суті значення особистості окремого художника залежить від його ідей і вимог до мистецтва. Таким чином, між творчістю художника і творчістю педагога існує помітний зв'язок.

В розвитку мистецтва, в характері і особливостях окремих його напрямків більша роль належить творчим особистостям художників. Ці художники своєю діяльністю беруть участь у формуванні і розвитку сучасного мистецтва. Їх твори, їх роботи складають найбільш помітну частину життя мистецтва і його специфіки.

В кожній художній школі того чи іншого напрямку, співіснують немов би дві тісно переплетені сторони навчання.

Перша – це повідомлення визначеної бази знань, інакше кажучи визначення професій тих знань в галузі малюнка, живопису, композиції. Ці знання менш рухомі, більш статичні, ніж еволюція другої частини навчання – метода мистецтва, метода того художнього змісту, який ця школа представляє.

Зміни змісту мистецтва можна спостерігати майже кожне десятиріччя в тій чи іншій школі, оскільки цей проміжок часу пов'язаний із життям суспільства, де відбиваються економічні, політичні і соціальні фактори, які визначають і формують задачі мистецтва.

В історії мистецтва формування і зміни художнього напрямку трапляються разом із становленням педагогічної системи, яка створює його принципи. Новий зміст, який вносить соціум змінює не тільки мистецтво, але й відповідну йому художню педагогіку. В розвитку педагогічної системи можна прослідкувати еволюцію двох її сторін: метода, найбільш рухомої і революційної частини (в порівнянні із станом мистецтва на сучасному етапі: образотворче мистецтво, декоративно-прикладне, дизайн), та найбільш «консервативною» ремесла митця, вузькопрофесійної частини навчання.

По методу можна міркувати про прогресивність або відсталість школи, яка тісно пов'язана з передовим напрямком в мистецтві. Так, якщо повернутися до історії педагогічної системи (Академія мистецтв XVIII ст.), то російське мистецтво досягло високого розвитку за рахунок відходу академічного методу від загального методу російського мистецтва, зокрема виникнення школи О. Г. Венеціанова або Училища живопису, скульптури і архітектури в Москві. Взагалі Відродження Академії мистецтв пов'язано з ім'ям П. П. Чистякова, який хоча і продовжував давні традиції академічної школи, зумів створити якісну нову педагогічну систему на основі передової естетики свого часу. І на той час була самою прогресивною Академією в Європі.

Що стосується українського мистецтва, української школи, то безперечно, – вона є частиною світової художньої культури. Становлення українського мистецтва і його розвиток співпало з епохою середніх століть. В цей період зміст і форма українського мистецтва були строго регламентовані, тому що успадкували канони і засоби композиції від давньоруського мистецтва. Розвиток українського мистецтва в першій половині XIX століття здійснювався у руслі російського мистецтва, зокрема, у змісті провідних напрямків Петербургської Академії мистецтва, які відбивали естетичні закони класицизму. Відомий майстер живопису класицист

К. П. Брюлов із великою симпатією відносився до творчості своїх учнів (Т. Г. Шевченка, В. Штенберга).

Важливою вимогою яку висував К. П. Брюлов у відношенні створення картини – це пластичний характер композиції. Велику увагу приділяв рівновазі композиції твору, прагнення до правдивості, реалістичності твору живопису, що домінувало в його системі навчання композиції стало основою розвитку викладання композиції в Росії. Прогресивні перетворення в методиці навчання образотворче мистецтво суттєво вплинули на розвиток художньої освіти на Україні. Виникли рисувальні школи (Харківська школа Д. І. Бесперчого, училище К. П. Брюлова – 1850 р., Одеська школа К. К. Костанді; школа М. Д. Раєвської – Іванової у Харкові – 1869 р., школа М. І. Мурашко у Києві – 1875 р.).

Важливими навчальними закладами які сприяли розвитку художньої освіти на Україні були: Харківський інститут 1805р, Решельєвський ліцей 1817 р, в Одесі, Гімназія вищих наук 1820 р. в Ніжині.

Першими художниками-педагогами Київського університету були Б. Ф. Клембовський, К. С. Павлов (один із випускників академії), Г. А. Васько. Значна кількість українських митців набули професійну підготовку у Петербурзькій Академії мистецтв і стали провідними педагогами. Значний внесок у розвиток теорії, композиції і художню педагогіку внесли такі відомі художники, як: П. А. Левченко, К. К. Констанді, В. Д. Орловський, М. С. Самокіш, Н. К. Симоненко та інш.

Важливою рисою педагогічної системи Ф. Г. Кричевського було розвиток у студентів художнього мислення. Він розвивав у них цілісне бачення композиції на основі системи побудови простору композиції і конструктивного рисунку. Школу Кричевського пройшли декілька поколінь українських художників (С. Н. Григорев, В. М. Костацький, Г. С. Меліхов, Т. Т. Яблонська).

Разом з цим Ф. Г. Кричевський не підтримував погляди М. Л. Бойчука, який був керівником майстерні монументального живопису (Київський художній інститут і запроваджував педагогічну практику студентів). Кричевський вважав, що такий напрямок обмежує творчі пошуки молодих художників. Та приводило їх до «стилістики та догматизму».

«Бойчуківська школа» характеризувалася площинною трактовкою форми, стилізацією рисунка і завмерлою композицією. Дякуючи цьому художник створював картини-символи. Сюжет вирисовувався умовно, оскільки художник керувався старанними зразками живопису.

Як світове і вітчизняне мистецтво, і та художньо-педагогічна школа базується на засвоєнні духовних цінностей того духовного спадку, яке залишили нам попередники і що витримало впровадження часом. Становлення і розвиток образотворчого мистецтва і відповідних художніх шкіл відбувалося як за рахунок діяльності художників-сучасників, та і в ході критичного аналізу спеціальної наукової, художньої і методичної літератури. Багатий досвід видатних художників-педагогів дозволяє осмислити (зрозуміти) в історичному аспекті сутність проблем композиції як наукової галузі знань і сформулювати основні положення, пов'язаних з удосконаленням методики викладання композиції, як навчального предмета.

Після невеликого екскурсу в нашій роботі хотілося би зупинитися на загальному питанні для всіх напрямків мистецтва, зокрема, на композиційній підготовці майбутніх художників.

«Композиція» являється базовою навчальною дисципліною, яка входить в навчальний стандарт навчальних дисциплін в сучасних художніх вузах, інтегрує знання, уміння і навички, набуті студентами при засвоєнні інших спеціальних предметів художнього циклу. З композицією пов'язували практично всі види мистецтва: архітектуру, музикальні і літературні твори, скульптуру, образотворче мистецтво. Тому визначені поняття «композиція» слід враховувати специфічність його змісту у різних видах мистецтва і різну ступінь розробки цієї дефініції.

Російське образотворче мистецтво в XVIII ст. розвивалось на основі канонізованих композиційних прийомів. Площинне зображення в композиції домінувало як закономірність. Пізніше виникла потреба відтворювати натуру і стали відчувати необхідність в нових знаннях (лінійна перспектива, і анатомія). Виникла система викладання спеціальних дисциплін в Петербурзької художньої академії.

Такі художники-педагоги, як А. І. Іванов, Н. Е. Егоров, В. К. Шубуєв спробували обґрунтувати взаємозв'язок художньої практики і «Композиції» як навчальної дисципліни і ввести її в систему російської художньої школи, ця думка була підтримана К. П. Брюловим, майстром композиції і живопису. В. І. Суріков писав: « Тут є якийсь твердий, неблаганний закон». В. Е. Славінський визначав композицію як метод роботи над твором, в якому йому необхідно було відбити своє світосприйняття. К. С. Малевич поняттю «композиція» віддавав перевагу термінам «конструювання». В. Н. Фаворський розглядав сутність поняття «композиція» як побудову зображення «минулого і сучасного». К. Ф. Юон бачив в композиції «конструкцію».

«Композиція» – це закономірно побудований організм, всі частини якого знаходяться в нерозривному взаємозв'язку і взаємозалежності: – стверджував Е. Н. Кібрик.

Досліджуючи проблему композиції М. М. Тарабукін називав композицію «організуючим фактором». М. М. Волков давав своє визначення поняттю «композиція» як замкнутій структурі з фіксованими елементами, пов'язаної єдністю змісту.

С. М. Даніель розглядаючи теорію і практику композиції в їх діалектичній єдності, стверджуючи, що «композиція» організує зображення на всіх рівнях, на всіх етапах роботи живописця – від виразного формату до завершую чого мазка.

Розглядаючи «Композицію» як навчальну дисципліну багато хто із художників – педагогів розробили різні методи навчання композиції, пов'язуючи їх розвитком творчих здібностей студентів і підвищенням їх пізнавальної активності. До них необхідно віднести таких дослідників, а О. С. Риндін, Л. С. Риндіна та інші. Їх роботи сприяли розвитку методики формування професійних художніх знань, умінь та навичок.

Проблеми теорії композиції та методики її викладання в сучасній художньо – педагогічній системі служили предметами спеціальних наукових досліджень (В. Н. Єсіпов, В. В. Іванченко, Н. А. Короткова, І. А. Тавлюка, В. Б. Григор'євої).

Одним із основних положень даної роботи є принципово нове розуміння композиції, з позиції діяльнісного підходу, який враховує різноманітність творчого процесу пізнання оточуючої дійсності через сприяння відбиття, трансформації. Категорію композиції ми розглядаємо як просторово-часову, процесуально відтворювану в реаліях єдиного процесу образного мислення і практичної творчої діяльності.

Аналізуючи різні підходи, точки зору представників різних художніх шкіл на визначення поняття «композиція» ми вважаємо, що всі вище названі в більшій або меншій мірі відбивають зміст цієї проблеми. З нашої точки зору «композиція (в широкому змісті – це загальна побудова художнього твору), вважаємо, що «композиція» це зображувальний лад художнього твору і його організуюча основа. Вона з'єднує і приводить всі елементи твору («монтаж», «конструкція») до змістовної і зображувальної єдності ідеї (в образній формі) яка відбиває світогляд (світорозуміння) художника.

Підсумовуючи вище сказане слід зазначити, що розвиток композиції як навчальної дисципліни та галузі наукових спеціальних знань пов'язані із розвитком світового і вітчизняного образотворчого мистецтва і художньо-педагогічних шкіл. Існуючі в теорії композиції різні підходи до визначення поняття «композиція» дозволили виявити ( на основі ретраналіза): появу навчального предмета «композиція» визначення ролі і місця композиції в структурі мистецького твору.

#### Література

1. Виппер Б. Р. Стаття об искусстве / Борис Робертович Виппер – М.: Искусство, 1970. – 691 с.
2. Ветрова И. Б. Неформальная композиция: от образа к творчеству: Учебное пособие / Ирэна Борисовна Ветрова – М.: Изд-во «Ижица», 2004. – 174 с.
3. Иванченко В. В. Проблемы композиции русском и советском искусстве первой трети XX века: дисс. Канд. искусств. Наук: 17.00.04 / МГПИ им. Ленина / Виктор Васильевич Иванченко – М., 1983. – 289 с.
4. Котова Е. А. Глаз и законы красоты /Е. А. Котова. Искусство. – 1996. – 12. – С. 9.